

Llengües de la fe jueva. I a Girona?

Fe i cultura es barregen encara avui en un call jueu que va veure despuntar el filòsof Nahmànides

El valor cultural i històric del call jueu de Girona és indiscutible. Aprofitant l'exposició «Les llengües del judaisme», al Museu d'Història dels Jueus, en parlem amb el professor Joan Ferrer i Costa, expert en llengües semítiques, que ens assegura que «la gent del carrer eren absolutament catalans i parlaven només en català».

DANIEL FERRER I ISERN > TEXT I FOTOS

En una de les ribes del riu Onyar, prop de la Catedral de Girona i tot al voltant del carrer de la Força, un entramat de carrers estrets i tortuosos revela encara la presència d'una comunitat de persones, l'aljama jueva, que durant l'edat medieval professà la seva fe en el Déu de l'Antic Testament. Aquesta comunitat jueva, que vivia al call, retia culte al Déu de la Torà (els cinc llibres del Pentateuc) i de la Tanakh (el conjunt de llibres de la Bíblia hebrea, el nostre Antic Testament), que havia estat revelat als profetes.

Al carrer de la Força, al centre Bonastruc ça Porta, hom pot passar una bella estona al Museu d'Història dels Jueus. Hi entren turistes encuriosits, estrangers de diverses procedències

i persones interessades pel coneixement que pretenen informar-se sobre aspectes de la vida quotidiana, la cultura i la història de les comunitats jueves a Catalunya i a Girona en època medieval. Així, a banda de saber més sobre pensadors com Jacob ben Sésset, el poeta Mesula ben Selomo de Piera i els filòsofs Esdra, Azriel i Mossé ben Nahman (Nahmànides, més conegut com a Bonas-

«Nahmànides és un dels més grans pensadors jueus de l'edat mitjana europea. Va escriure una obra exegètica de gran valor, que encara avui és llegida i estudiada

>> Tres baldufes de Hanukkà (Festa de les Llums).

truc ça Porta), hom pot aprendre sobre la fe, la cultura i la vida quotidiana de l'aljama de Girona.

Més enllà d'això, una interessant exposició temporal, als baixos del Centre Bonastruc ça Porta, ha posat l'accent a les llengües que han estat utilitzades majoritàriament pel poble jueu al llarg de la seva història. El professor

>> *Museu d'Història dels Jueus (Girona), sala 1 (La vida en comunitat).*

Joan Ferrer, filòleg expert en llengües semítiques i actualment degà de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona, ha estat el comissari de l'exposició «Les llengües del judaisme». S'ha fixat en l'hebreu —llengua en què van ser escrits la major part dels llibres de la Bíblia hebrea— i l'aramèu, utilitzat en alguns fragments dels llibres d'Esdras i Daniel, així com en els targums; en el jiddisch, llengua parlada per la major part de les comunitats jueves de l'est d'Europa, exterminades durant l'holocaust nazi; en el judeocastellà, dialecte del castellà parlat pels jueus sefardites expulsats de la península Ibèrica l'any 1492, i que s'ha parlat fins pràcticament avui en les comunitats jueves de l'antic imperi otomà, en la regió dels Balcans i al Marroc; i en el català medieval, la llengua d'ús quotidià a la corona catalanoaragonesa.

La llengua dels jueus

De llengües i de la cultura jueva del call de Girona, en parlem amb el professor Joan Ferrer, que ens explica que «hi ha una evidència històrica, cultural i lingüística que s'imposa: els jueus que vivien en les terres de parla cata-

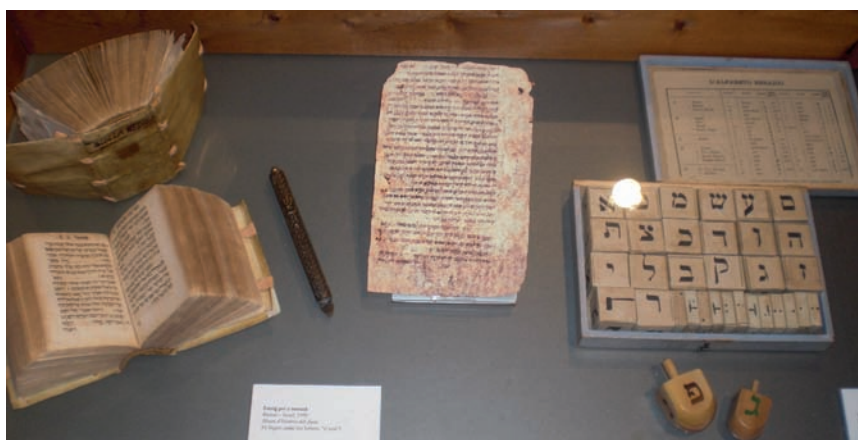
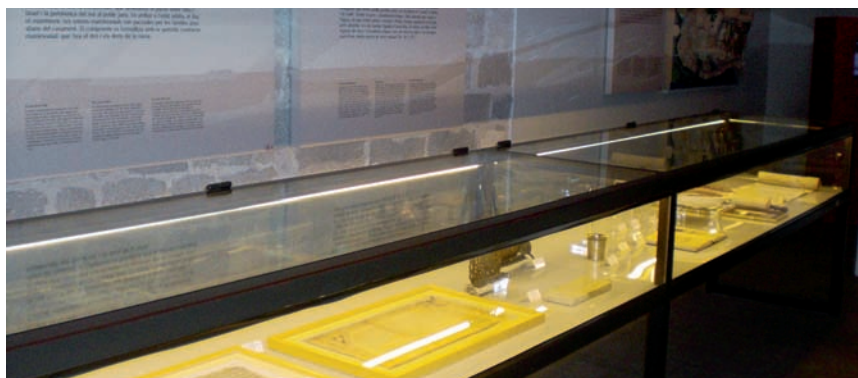
lana durant l'edat mitjana escrivien en llengua hebrea però parlaven en català, com la resta de la població d'aquesta terra». S'han conservat milers de pàgines escrites en la llengua de la Bíblia per autors nascuts en terres catalanes: Issac ben Rovèn (Barcelona 1043), Jafudà ben Barzilay (Barcelona, principi del segle XII), Abraham bar Hiya (va viure a Barcelona i morí després del 1136), Jucef ben Meïr ben Zabara (Barcelona, al voltant de 1140), Abraham ben Hasday (segle XIII), Esdra i Azriel (Girona, segle XIII), Jacob ben Sésset (Girona, segle XIII), Mossé ben

>> *Tsene-rene (1911), comentari en jiddisch de la Torà, obra de Jacob ben Isaac Ashkenazi de Janow (segle XVII).*

Nahman (Girona, 1194 - Acre, Israel, 1270), Salomó ben Adret (Barcelona, 1235-1310), Menahem ben Salomó ha-Meïr (Perpinyà, 1249), Nissim ben Rovèn (Girona, 1310), Issac ben Sésset Perfet (Barcelona, 1326), Zerahya ben Saltell Gracià (Barcelona, segle XIII), Hasday Cresques (Barcelona, al voltant del 1340 - Saragossa, 1411), Jucef Albó (al voltant del 1380-1444) i Jucef Caspí (morí cap al 1345) són els noms fonamentals de la cultura judeocatalana. De tots aquests, tal com ens explica Ferrer, el personatge més important és sens dubte el gironí Mossé ben Nahman, conegut amb el sobrenom

Culturalment, el més important de la Girona jueva és el conjunt de làpides funeràries que avui es poden veure al Museu d'Història del Jueus de Girona

>> Museu d'Història dels Jueus (Girona), sala 2 (Festivitats i tradicions) a dalt. Al mig, vestits medievals jueus, de feltre i lli, sala 4 (Els calls). A baix, vitrina amb biblies hebrees, a l'esquerra; estoig per a mezuzà i facsímil d'un document cabalístic, al centre; baldufes de Hanukkà (Festa de les Llums) i trencaclosques amb l'alefat, a la dreta.

de Nahmànides (Girona, 1194 – Acre, 1270): «És un dels més grans pensadors jueus de l'edat mitjana europea. Va escriure una obra exegètica —destaca per damunt de tot el seu gran comentari a la Torà o Pentateuc— de gran valor, que encara avui és llegida i estudiada en cercles acadèmics».

La gent del carrer eren absolutament catalans i parlaven només en català. El que s'ha dit i escrit, que parlaven un dialecte especial propi dels jueus, és completament fals

Al call jueu de Girona, com a d'altres aljames de les terres catalanes medievals, es parlava en català. Sobre això, el professor Joan Ferrer és taxatiu: «La gent del carrer eren absolutament catalans i parlaven només en català. El que s'ha dit i escrit, que parlaven un dialecte especial propi dels jueus, és completament fals. El que sí que els distingia era la llengua escrita: de la mateixa manera que els cristians cultes —especialment eclesiàstics, curials i juristes— parlaven en català i escrivia en llatí, els jueus, per raó de l'educació sinagoga que rebien —amb la qual aprenien a llegir la Torà i les pregàries sinagoga, escrites en llengua hebrea—, solien escriure en hebreu, però aquest hebreu, fins i tot en les obres dels grans erudits, testimonia el món català dels seus autors, perquè solen aflorar-hi mots catalans arreu». Sobre aquest lèxic escrit amb caràcters hebreus, existeix un document hebraic —l'únic que s'ha conservat complet— de Jucef Zabara, en què apareixen molts de mots catalans de la vida quotidiana, escrits en un quadern de comptes hebreu.

Peces d'alt valor cultural

De la Girona jueva, el professor Joan Ferrer no dubta a afirmar que, culturalment, el més important és el conjunt de làpides funeràries que avui es poden veure al Museu d'Història dels Jueus de Girona i que «són un patrimoni únic que testimonia el ric passat cultural i religiós jueu de la ciutat». Tanmateix, no s'està de subratllar que «des que es van descobrir els fragments de documents hebreus conservats dins de les enquadernacions dels protocols notariais de l'Arxiu Històric de Girona, això constitueix una nova prova, malauradament molt fragmentària, del que havia estat una cultura ben rica».

És així com, mig mil·lenni més tard, turistes, curiosos i historiadors de la cultura passegen encara per uns carrers de Girona, els del call jueu, que remunten la seva raó de ser en el Déu de les Sagrades Escripures. Un call on es vivia la fe, on es gestava cultura i on es parlava en català.

Daniel Ferrer i Isern
és filòleg i escriptor.